

LUENTO 8

VIRTUAALIMUISTI

Stallings, Luku 8.1

1

Sisältö

- Ohjelman suoritus virtuaalimuistissa
- Sivutus ja sivutaulut
- Osoitemuunnospuskuri TLB

- Segmentointi
- Segmentointi ja sivutus yhdistettynä
- Yhteiskäytöstä

2

Suoritus virtuaalimuistissa

- Ohjelman loogiset osoitteet muutetaan fyysisiksi osoitteiksi vasta ajonaikana
 - prosessin paikka muistissa vaihtelee, sillä ei vaikutusta osoitemuunnokseen
 - MMU
- KJ käsittelee ohjelmaa sivuina tai kääntäjä jakaa ohjelman segmentteihin, jotka KJ voi sijoitella vapaasti muistiin
 - KJ:n kirjanpito osien sijainnista prosessin sivutaulussa tai segmenttitaulussa

3

Suoritus virtuaalimuistissa

- Kaikkien sivujen / segmenttien ei tarvitse olla muistissa yhtäaikaan
 - riittää, että suoritettava osa ja sen data muistissa
 - paikallisuus, suoritus viihtyy samoilla alueilla
 - Kirjan kuva 8.1 näyttää muistiviitteiden jakautumista
- Laitteisto (MMU) ja KJ huolehtivat, että tarvittavat osat oikeaan aikaan muistissa
 - MMU huomaa puuttumisen
 - KJ noutaa muistiin

= Virtuaalimuisti

4

Suoritus virtuaalimuistissa

- Sivu- / segmenttitaulun alkiossa läsnäolobitti, josta käy ilmi onko sivu / segmentti muistissa
- Lataaja tuo aluksi muistiin vain muutaman sivun / segmentin (ennaltanouto) tai ei yhtään (tarvenouto)
- Prosessi CPU:lle
 MMU:hun sivu- / segmenttitaulun fyysinen muistiosoite
 TLB:n sisällön mitätöinti

Paikallisuuden vaikutus

5

Puutoskeskeytys (memory / page fault)

- Jos viitattu osoite ei ole muistissa, MMU aiheuttaa keskeytyksen
- KJ siirtää keskeytyksen aiheuttaneen prosessin (A) Blocked-tilaan
- KJ etsii sivulle / segmentille vapaan paikan muistista
- KJ käynnistää ohjaimen siirtämään puuttuvaa sivua / segmenttiä ko. paikkaan
- Siirron aikana CPU suorittaa muita prosesseja

6

Puutoskeskeytys

- Kun siirto valmis, ohjain keskeyttää suorituksessa olevan prosessin B
- KJ päivittää prosessin A sivu/segmenttitaulun ja siirtää prosessin A Ready-tilaan
- Suoritus palaa takaisin prosessiin B
- Kun prosessi A taas aikanaan suoritukseen, se viittaa uudestaan äskeiseen osoitteeseen
 - nyt viitatun mp:n sisältö muistissa

7

Virtuaalimuistin etuja

- Muistia käytetään tehokkaammin hyväksi
 - kustakin prosessista vain tarvittava osa muistissa
 - montako sivua/prosessi pidetään muistissa yhtäaikaan?
 - lokaalit ja globaalit algoritmit
- Prosessoria käytetään (kenties) tehokkaammin
 - moniajoastetta voi nostaa
 - muistiin mahtuu paremmin, ei ruuhkautumista

8

Virtuaalimuistin etuja

- Voi ajaa fyysistä muistia suurempia ohjelmia
 - ohjelmoijan ei tarvitse huolehtia kerrostuksesta
- Osoiteavaruus voi olla valtaisa verrattuna todelliseen muistin määrään
 - esim. 32 bittiä => 4GB:n osoiteavaruus
 - hyöty?
- Looginen osoiteavaruus saa sisältää 'reikiäkin'
 - vain tarvittavat osat kuvataan fyysiseen muistiin

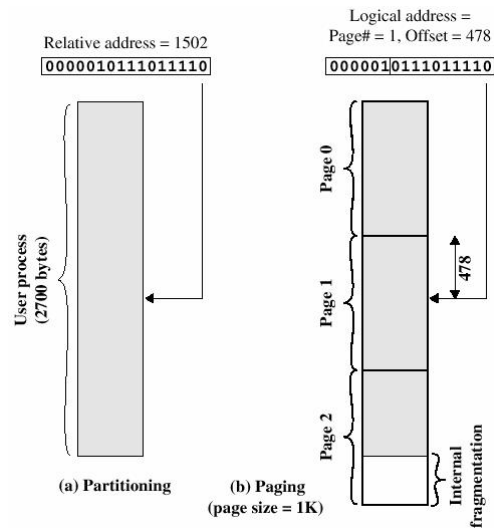
9

SIVUTAULU

10

Sivutus

Kuva 7.11

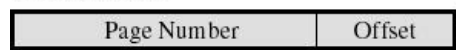

11

Sivutaulu

Kuva 8.2a

Virtual Address

P= present bit

M = Modified bit

Page Table Entry

- Jokaisella prosessilla oma sivutaulu
 - missä sivutiloissa tämän prosessin sivut sijaitsevat
- Jokaisessa alkiossa läsnäolobitti P
 - P=1: sivu muistissa, alkiossa sivutilan numero
 - P=0: sivu ei muistissa, alkiossa esim. tieto missä sivu sijaitsee tukimuistissa (suoraan/epäsuorasti)

12

Sivutaulu

- Jokaisessa sivutaulun alkiossa muutettu-bitti M (modified)
 - M=1: sivun sisältö muuttunut muistissa, sivu kirjoitettava levyille, jos varaus vapautetaan
 - M=0: sivua ei muutettu, ei tarvitse kirjoittaa levyille sivutilaa vapautettaessa
- Sivutaulun alkiossa mahd. myös muuta tietoa
 - käyttötapabitti: R / RW
 - suojaustasobitti/biitit: KJ:n sivu / tav. prosessin sivu
 - milloin sivuun viitattu viimeeksi tai viitelaskuri
 - poistoalgoritmit tarvitsevat näitä

13

Osoitemuunnos

- Prosessien sivutaulut tavallisesti eri kokoisia ja voivat olla suuria
 - koko riippuu sivukoosta ja ohjelman koosta
 - koko taululle ei voi varata tilaa MMU:sta
 - sivutaulu muistissa ja osa jopa levyllä
 - sivutaulun fyysinen osoite PCB:ssä
- MMU:ssa sivutaulurekisteri PTR, jossa suoritettavan prosessin sivutaulun fyysinen alkuosoite

14

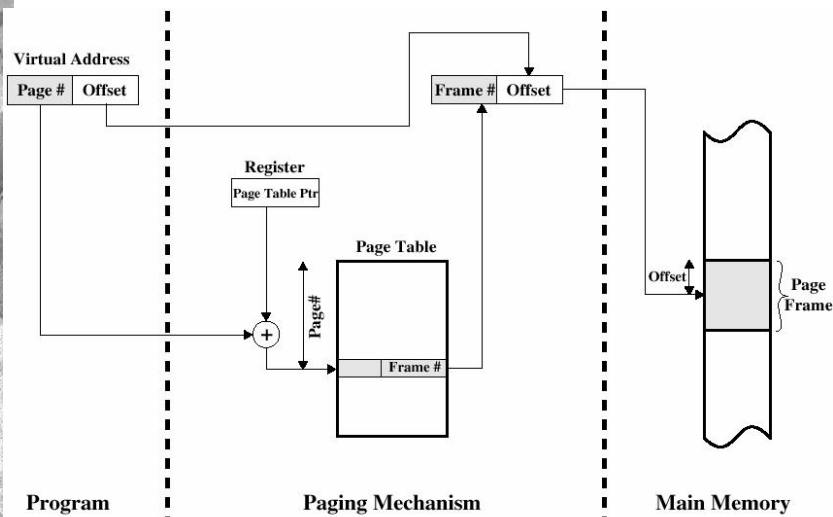
Osoitemuunnos

- MMU jakaa loogisen osoitteen pariaksi (sivunro,siirtymä)
 - Esim. kun sivukoko 1024 B ($= 2^{10}$)
 - 10 viimeistä bittiä siirtymä
 - alkuosa sivunumero
- MMU korvaa sivunumero-bitit sivutaulusta löytyvillä sivutilannumero-biteillä
 - ts. MMU katenoi sivutilanumeron ja siirtymän bitit
- Helppo laitetoiminto

15

Osoitemuunnos

Kuva 8.3

16

Lisää sivutauluista

17

Lisää sivutauluista

- Monet järjestelmät sallivat suuren virtuaaliosoiteavaruuden
 - looginen osoite esim. 32 tai 64 bittia
- Jokaisella prosessilla suuri sivutaulu
 - jos 32-bittinen osoite ja sivukoko 4KB (12 bittia), niin sivuja $2^{20} = 1\text{M}$ kappaletta
 - jokainen alkio useita tavuja, esim. 4 B, joten sivutaulu 4 MB
- Myös sivutaulu jaetaan sivuihin ja myös sivutaulun osia voidaan pitää levyllä
 - riittää, kun suorituksessa olevaan osaan liittyvät sivut muistissa

18

2-tasoinen sivutaulu

- Ylin hakemisto mahtuu yhteen sivuun, aina muistissa

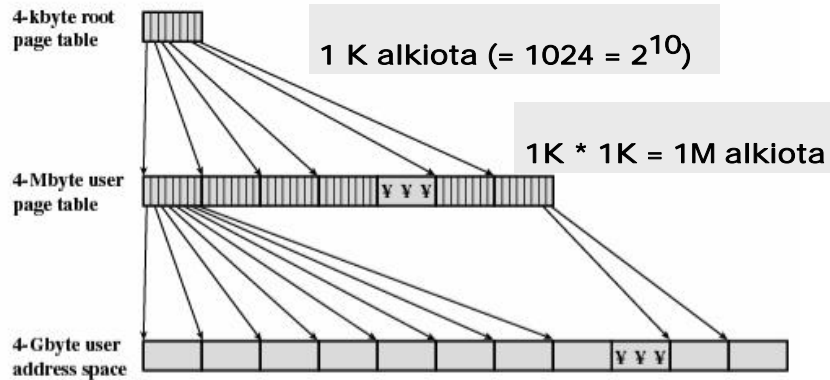
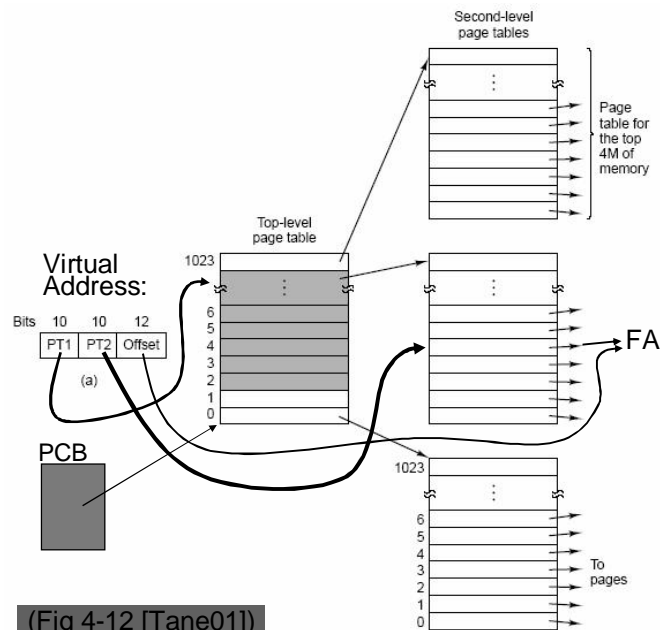

Figure 8.4 A Two-Level Hierarchical Page Table

9

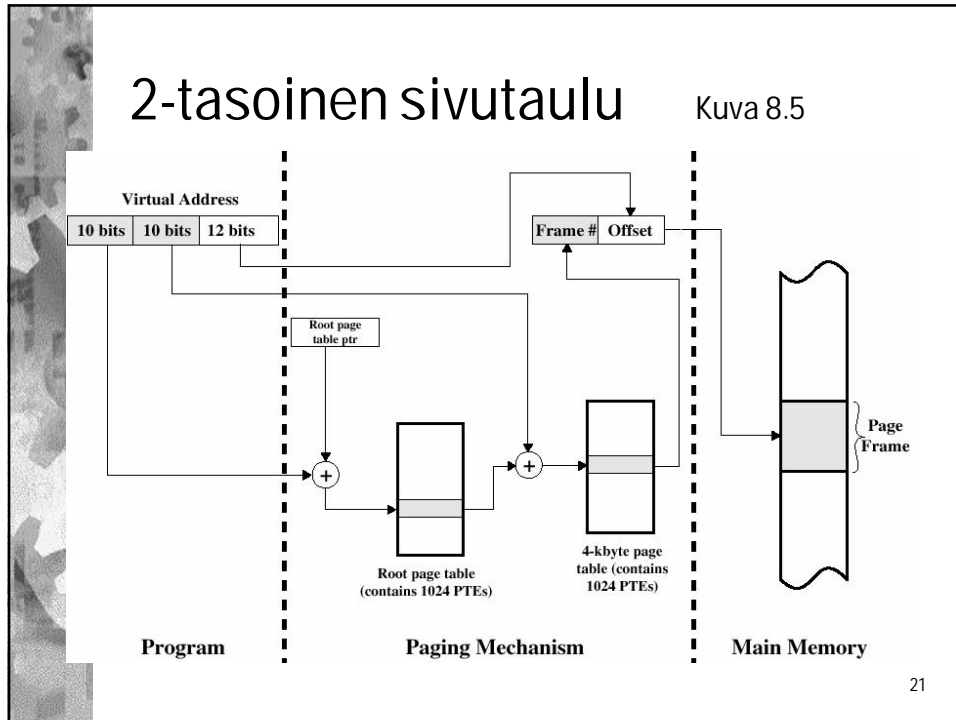
Moni- tasoinen sivu- taulu

20

2-tasoinen sivutaulu

Kuva 8.5

21

KÄÄNTEINEN SIVUTAULU

22

Käänteinen sivutaulu

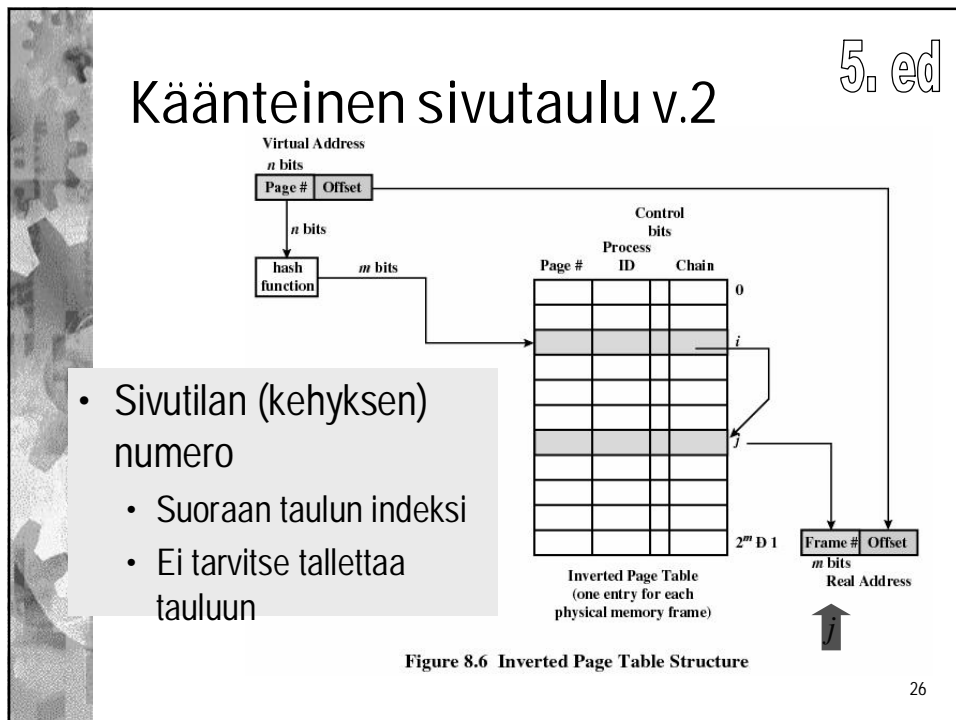
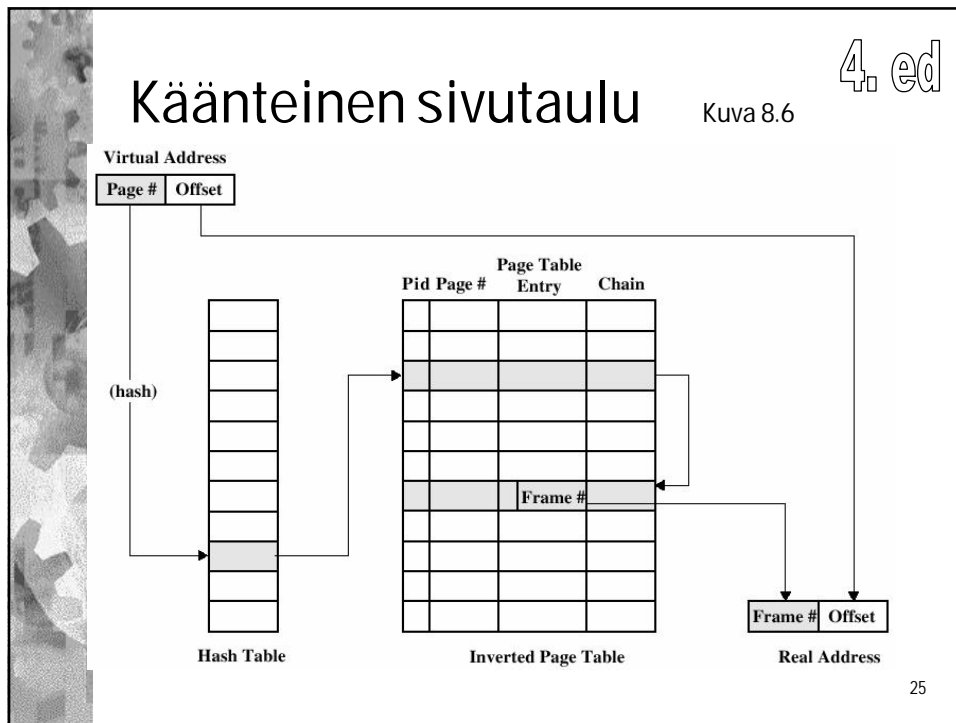
- Fyys.muisti pienempi kuin virtuaaliavaruus
- Kirjaa sivutilakohtaisesti mikä sivu sijaitsee ko. sivutilassa
 - vain yksi globaali käänteinen sivutaulu
 - yksi alkio per fyysinen sivutila, jossa ko. sivutilassa sijaitsevan sivun numero
- Jokaisella prosessilla sivu 0, 1, 2, ...
miten tiedetään minkä prosessin sivu kyseessä?
 - alkiossa myös prosessin numero (pid)
 - MMU:hun rekisteri, jossa suoritettavan prosessin pid

23

Käänteinen sivutaulu

- Käänteisen ST:n indeksit sivutilan numeroita, mutta prosessin osoitteesta käy ilmi sivunumero ja siirtymä
 - etsittävä sisällön perusteella
- Etsintä peräkkäishakuna tehotonta
- Käytetään apuna hajautustaulua
 - käytä hajautinta indeksin laskentaan, etsi kotisolusta
 - samaan hajautusosoitteeseen kuvautuvat alkiot linkitetty toisiinsa
- Jos sivun tiedot ei listassa, aiheuta sivunpuutoskeskeytys
- Käyttökelpoinen vain jos TLB riittävän suuri

24

Osoitemuunnospuskuri TLB

27

Osoitemuunnospuskuri TLB

- Koska sivutaulu muistissa, jokaiseen muunnokseen näyttäisi liittyvän yksi ylimääräinen muistinouto
 - hae sivutaulun alkio MMU:hun
 - tee osoitemuunnos
 - nouda / talleta ko. fyysiseen osoitteeseen
- Ratkaisu: osoitemuunnospuskuri TLB
 - Translation Lookaside Buffer
- MMU pitää tallessa edellisissä muunnoksissa tarvittut sivutaulun tiedot
 - paikallisuus: sitä tarvitaan het'kohta uudestaan
 - sivutaulun alkioita ei tarvitse noutaa joka kerta

28

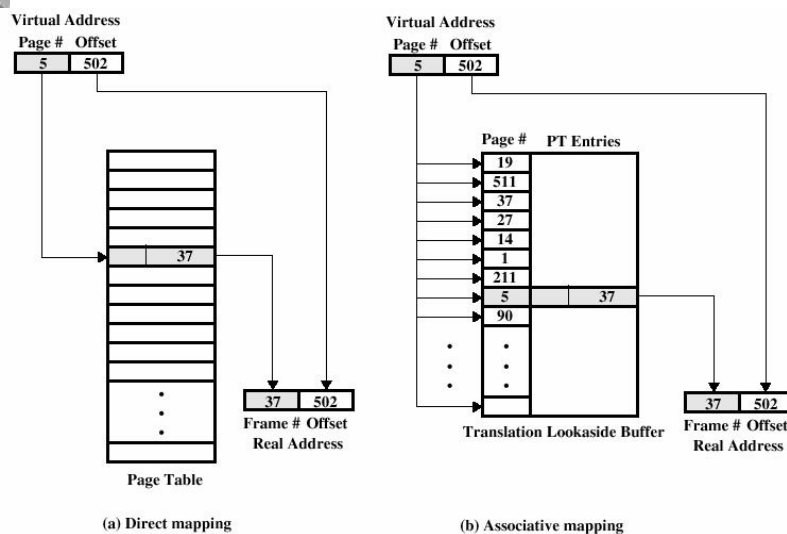
Etsintä TLB:stä

- TLB nopeiden rekistereiden joukko
 - esim. 32 rekisteriä
- Käyttää assosiatiivista hakua
 - vertailu kohdistuu kaikkiin alkioihin yhtäaikaan
 - etsintä nopeaa
 - laitetointo!
- Kaikilla prosesseilla sivut 0, 1, 2, ..., mutta eri sivutiloissa
 - TLB tyhjennettävä prosessin vaihdossa
- TLB:n alkiossa (ainakin)
 - sivunro, sivutaulun alkio, validibitti V

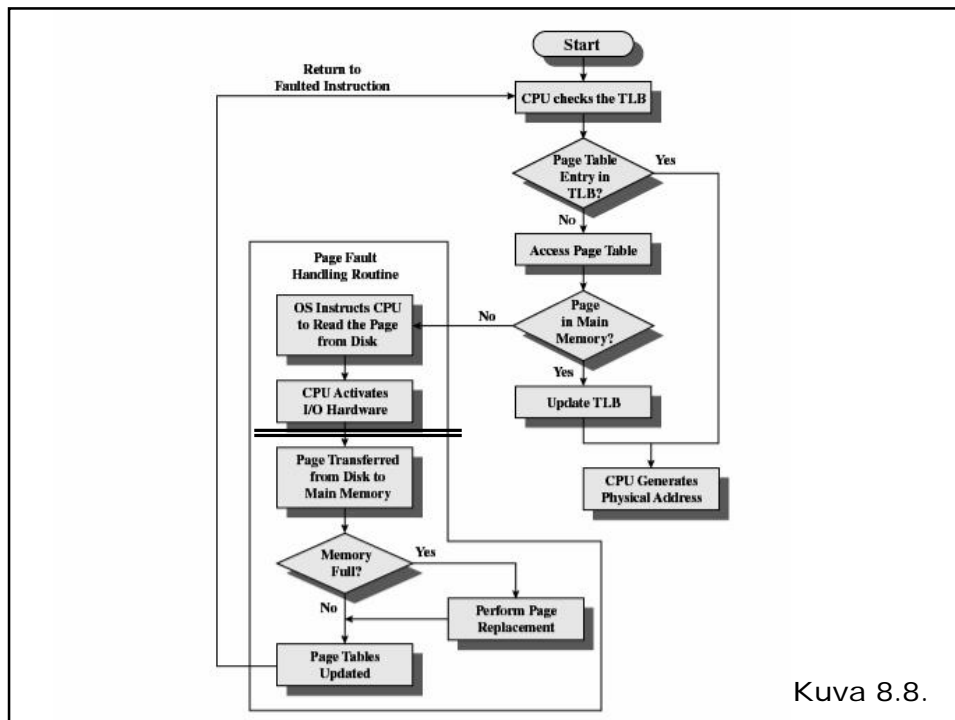
29

Etsintä TLB:stä

Kuva 8.9

30

Kuva 8.8.

TLB ja osoitemuunnos

sivunro = loog. osoitteen alkubitit
 siirtymä = loog. osoitteen loppubitit

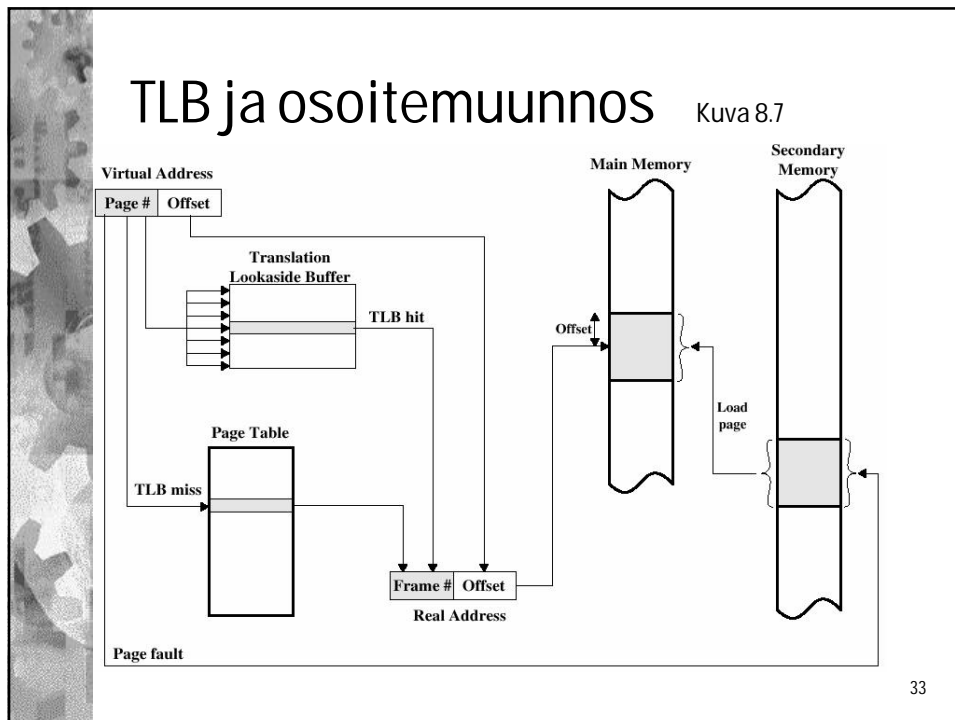
Jos sivun tiedot ei TLB:ssä tai V=0,
 nouda TLB:hen sivutaulun alkio
osoitteesta PTR + sivunro

Jos P=0, aiheuta sivunpuutoskeskeytys

Fyys.os = Katenoi(Sivutilanro, Siirtymä)

- Kun keskeytys käsitelty, sama osoite tulee viitattavaksi uudelleen
 - Esim. PC:n kasvatus vasta osoitemuunnoksen jälkeen

32

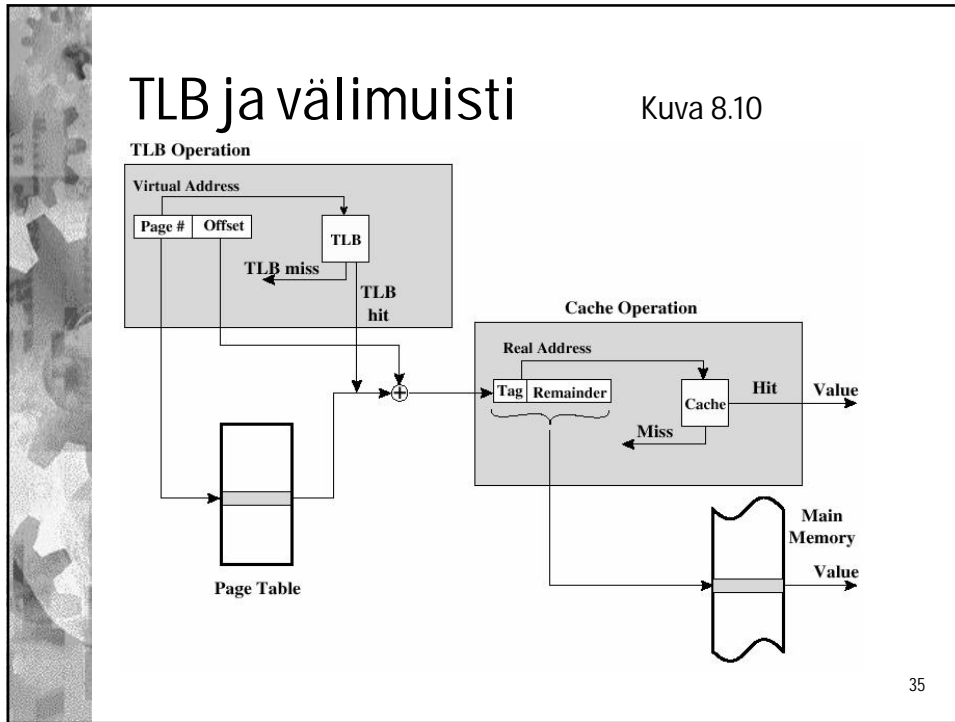
TLB:n alustus

- Kun suoritettava prosessi vaihtuu, TLB:n vanha sisältö mitätöitävä
 - PTR osoittamaan uuden prosessin sivutauluun
 - nollattava TLB:n alkioiden validi-bitit $V=0$
- Koska TLB suhteellisen pieni, tarvitaan sopiva laitetason algoritmi, jonka perusteella valitaan korvattava alkio
 - TLB:n alkiossa mahdollisesti myös laitetason viitelaskureita: poista se, jota ei ole aikoihin käytetty

34

TLB ja välimuisti

Kuva 8.10

35

TLB tarkemmin? → Tietokoneen rakenne -kurssi

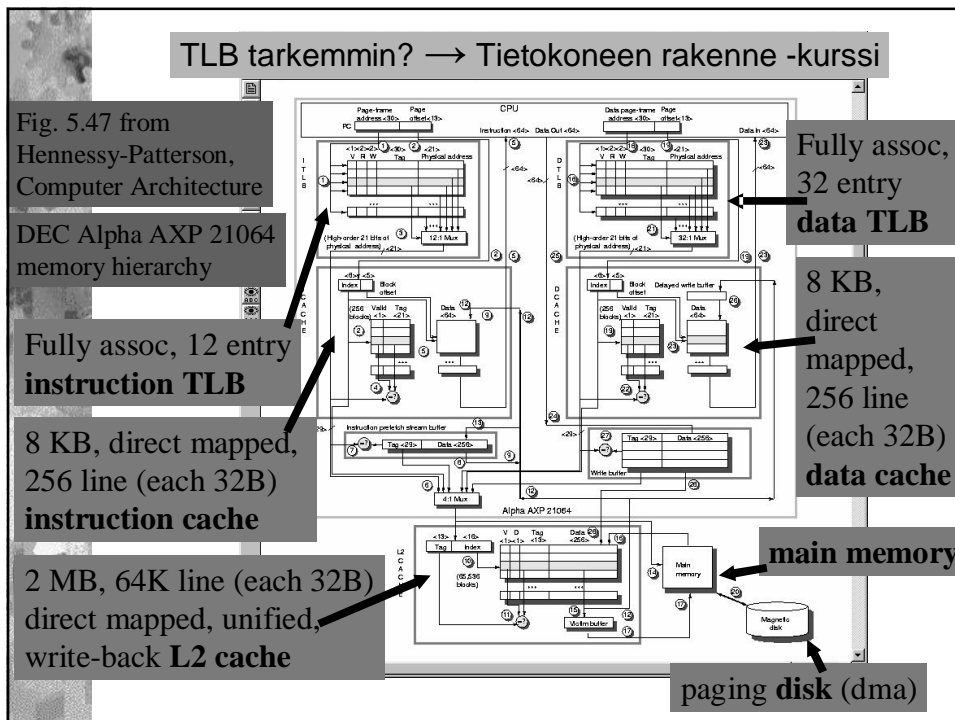

Fig. 5.47 from Hennessy-Patterson, Computer Architecture
DEC Alpha AXP 21064 memory hierarchy

Fully assoc, 12 entry instruction TLB
8 KB, direct mapped, 256 line (each 32B) instruction cache

2 MB, 64K line (each 32B) direct mapped, unified, write-back L2 cache

Fully assoc, 32 entry data TLB

8 KB, direct mapped, 256 line (each 32B) data cache

main memory

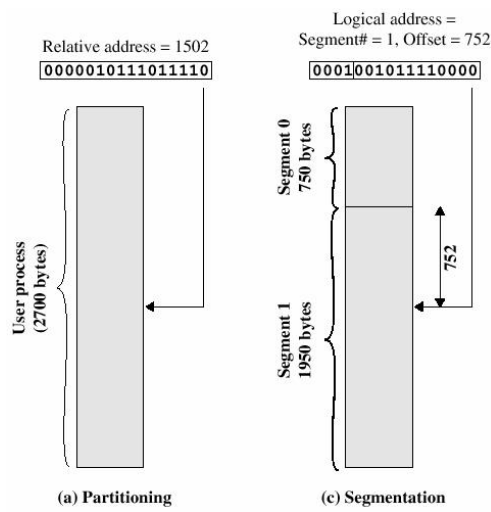
paging disk (dma)

SEGMENTOINTI

37

Segmentointi

Kuva 7.11

38

Segmentointi

- Perusideoiltaan samanlainen kuin sivutus, 'yksiköt' vain keskenään erikokoisia segmenttejä
- Jokaisella prosessilla oma segmenttitaulu
 - Kertoo missä tämän prosessin segmentit sijaitsevat
- Osoitemuunnos segmenttitaulun avulla
- TLB:n käyttö kuten edellä
- MMU:n rekisterissä nyt segmenttitaulun fyysinen osoite

39

Segmenttitaulu

Kuva 8.2b

Virtual Address

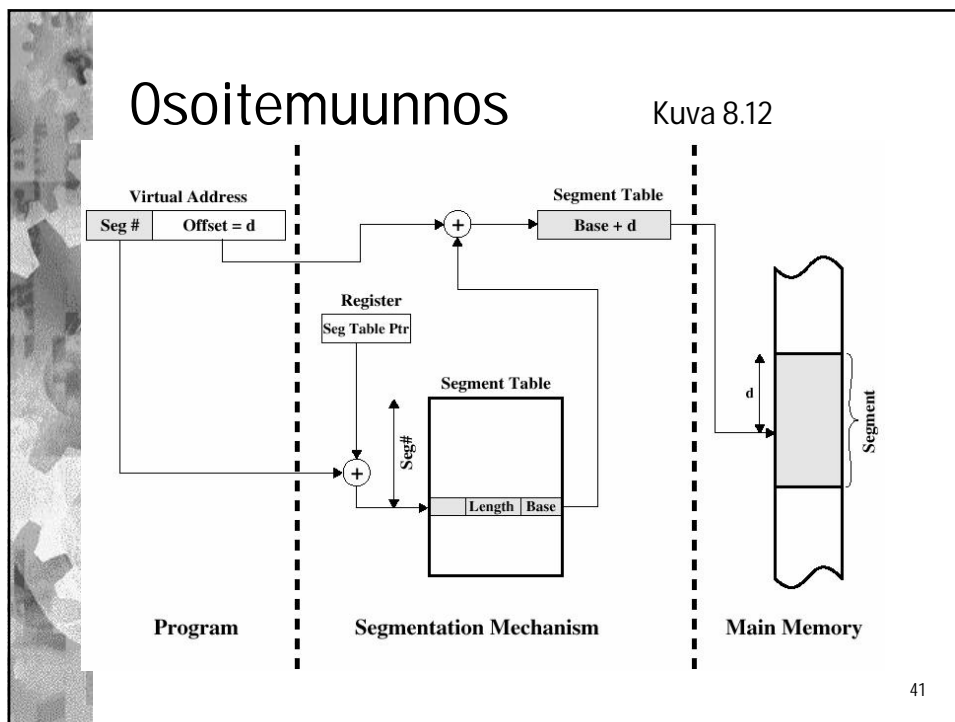
P= present bit
M = Modified bit

Segment Table Entry

- Jokaisessa alkiossa läsnäolobitti P
 - P=1: segmentti muistissa
- alkiossa fyysinen alkuosoite sekä pituus
- Jokaisessa alkiossa muutettu-bitti M kuten sivutaulussa
- Jokaisessa alkiossa myös muuta tietoa kuten sivutaulussa

40

- ## Huomioita
- Segmenttitaulun alkiossa alkuosoite ja pituus
 - segmentin kokoa helppo kasvattaa/pienentää dynaamisesti
 - saattaa vaatia segmentin uudelleensijoittamista
 - osoitteen oikeellisuus tarkistettavissa MMU:ssa
 - Segmentit erikokoisia, syntyvät ulkoisista pirstoutumista
 - Varaus/vapautus ei niin tehokasta kuin sivuilla
 - Muistin tiivistämistarvetta
 - Segmentti sopiva suojauksen yksikkö
 - ohjelmoija määrittelee segmentit ja käyttöoikeudet
 - käyttötapa kopioitu segmenttitaulun alkioon
- 42

Segmentointi ja sivutus yhdistettynä

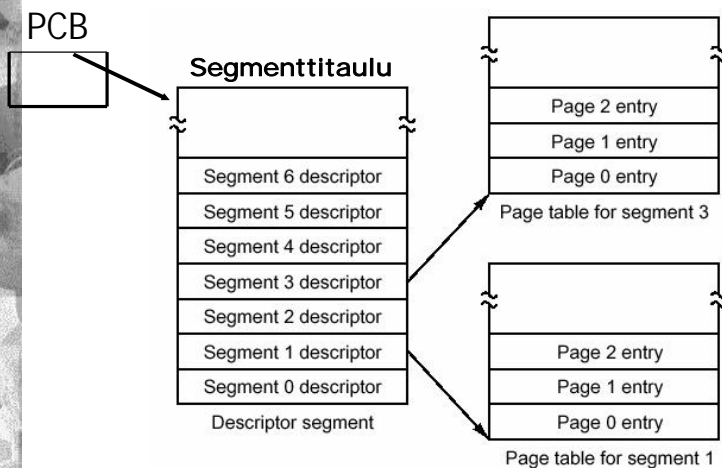
43

Sivuttava segmentointi

- Eräät laitteistot ja KJ:t jakavat myös segmenttejä sivuiksi, ohessa eräs tapa
 - muistia helpompi hallita samankokoisina sivuina
 - ei ulkoista pirstoutumista
 - ei tiivistämistarvetta
- Jokaisella prosessilla
 - oma segmenttitaulu ja
 - yksi sivutaulu per segmentti
- Vrt. 2-tasoinen sivutaulu

44

Sivuttava segmentointi Tan01 4-39

45

Sivuttava segmentointi

- Looginen osoite jakautuu nyt kolmeen osaan
 - segmenttinumero
 - segmentin sivutaulun fyysinen osoite löytyy segmenttitaulun tästä alkioista
 - sivunumero
 - sivunumeroa vastaava sivutilan numero löytyy sivutaulun tästä alkioista
 - siirtymä
 - sivulla viitattu sana näin kaukana sivun alusta
- Myös segmenttitaulua / sivutaulua voidaan sivuttaa

46

Sivuttava segmentointi Kuva 8.2c

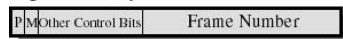
Virtual Address

Segment Table Entry

Page Table Entry

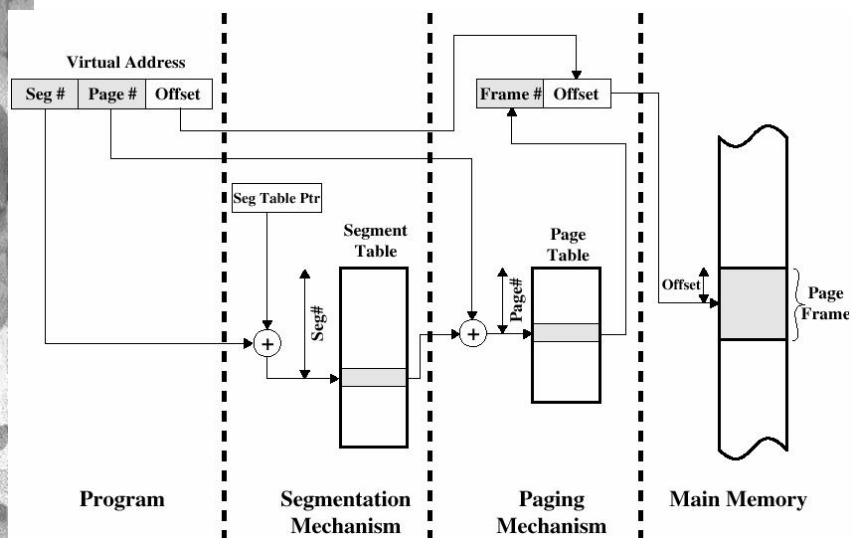
P = present bit
M = Modified bit

- Segmentin alkuosoitteen (segment base) paikalla ko. segmentin sivutaulun fyysinen osoite
- P-bitti ja M-bitti vain sivutaulun alkiossa
- Yhteiskäytön ja suojauksen data luonnollisimmin segmenttitaulun alkiossa
 - oikeudet annettu koko segmenttiin (sen kaikkiin sivuihin)

47

Osoitemuunnos Kuva 8.13

Kuva 8.13

48

Hyötyjä

- Ratkaisee dynaamisen linkittämisen ongelmakohdat
 - uuden segmentin (dynaaminen) linkittäminen tarkoittaa vain uuden alkion lisäämistä segmenttitauluun
- Segmentin koko voi kasvaa sivu kerrallaan, eikä segmentille tarvitse etsiä uutta paikkaa fyysisessä muistissa
- Yhteiskäyttö ja käyttöoikeudet voi määrittää segmenttikohtaisiksi
 - kauniisti loogisten kokonaisuuksien mukaan
 - useita erilaisia suojaustasoja

49

Yhteiskäyttö ja suojaus

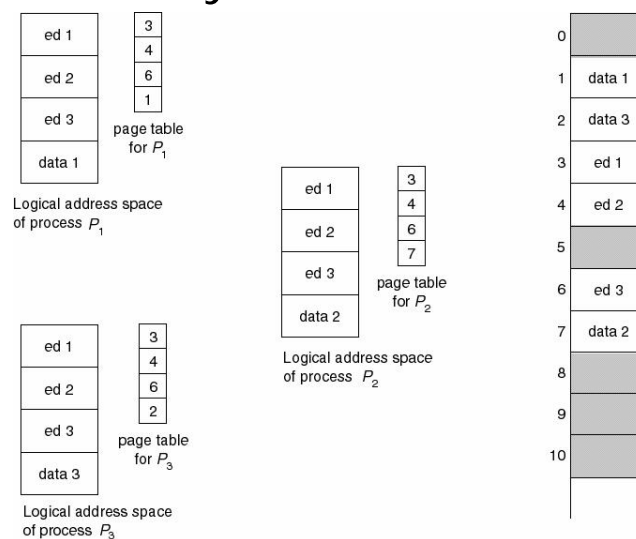
50

Yhteiskäyttö

- Jos usea prosessi ajaa samaa koodia, riittää siitä yksi kopio muistissa
 - jokaisen prosessin sivu / segmenttitaulussa viitteet yhteisen koodin ja datan sisältäviin sivutiloihin / segmentteihin
 - mutta kullakin prosessilla omat tilat yksityiselle datalle
- Koodin oltava vapaakäyntistä
 - ei saa muuttua
- Sivutus ei paras tapa yhteiskäyttöä ajatellen:
 - sivu 'kokoyksikkö', ei looginen yksikkö
 - käyttöoikeudet vaikea rajata funktiotasolla

51

Yhteiskäyttö: editori

52

Segmentointi ja yhteiskäyttö

- Segmentointi kaunis tapa yhteiskäyttöä ajatellen
 - ohjelman jakaminen eripituisiin segmentteihin loogisempaa kuin jakaminen tasapitkiksi sivuiksi
 - esim. yhteiskäyttöön tarkoitettu data omaksi segmentiksi, yksityinen data omaksi segmentiksi
- Ohjelmoija kertoo kääntäjälle
 - haluamastaan segmenttijaosta
 - haluamistaan käyttöoikeuksista
- Kääntäjä muodostaa tällä perusteella ohjelman loogiset osoitteet
 - segmentti ja siirtymä sen sisällä

53

Erilaisia suojausryhmiä kuva 8.14

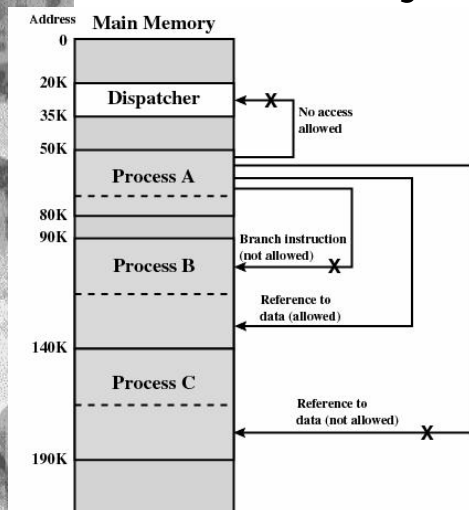

Figure 8.14 Protection Relationships Between Segments

54

- Mahdollinen luokittelu:
- Ei saa käyttää lainkaan
- Saa käyttää vain dataa
- Saa käyttää vain koodia (???)
- Saa käyttää sekä koodia että dataa

Yhteenvetoa

ks. Taulukko 8.1

Sivutus

Segmentointi

Keskusmuisti jaettu vakiokokoisin sivutiloihin	
KJ jakaa prosessin vakiokokoisin sivuihin	Ohjelmoija/kääntäjä jakaa prosessin vaihtelevankok. segmentteihin
Prosessikoht. sivutaulut: missä sivutilassa sivu sijaitsee	Prosessikoht. segmenttitaulut: segmentin alkuos. ja pituus
Virt.os: (sivu, siirtymä)	Virt.os: (segmentti, siirtymä)
Sisäistä pirstoutumista	Ulkoista pirstoutumista muistin tiivistämistarve
Vapaiden sivutilojen lista	Vapaiden muistialueiden lista
Kaikki sivut ei muistissa: läsnäolobitti SivuT:n alkiossa	Kaikki segmentit ei muistissa läsnäolobitti SegT:n alkiossa

55